

ÕIGUSKANTSLER

Teie 14.06.2011 nr

Õiguskantsler 21.07.2011 nr 6-1/111017/1103719

Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta

Pöördusite minu poole 16.06.2011 laekunud avaldusega, milles tõstasite küsimuse kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 410 lg 2 vastavusest Eesti Vabariigi põhiseadusele (PS).

Tutvusin Teie avaldusega, muu asjaomase info, kehtiva õiguse ja kohtupraktikaga ning leian, et KrMS § 410 lg 2 ei ole vastuolus põhiseadusega, eelkõige selle §-ga 12.

Järgnevalt selgitan Teile, kuidas sellise seisukohani jõudsin.

I Teie avaldus

1. Teie pöördumisest nähtub, et mais 2011 mõisteti Teid süüdi karistusseadustiku kahe paragrahvi alusel ning karistati tähtajalise vangistusega.
2. KrMS § 408 lg 2 kohaselt jõustub kohtuotsus, kui apellatsiooni esitamise tähtaeg on möödunud. Teie kirjutasite maakohtule teatise ning loobusite apellatsioonikaebusest.
3. Siiski ei ole Teie suhtes kohtuotsust täitmisele pööratud, kuna vähemalt üks Teie väidetavatest kaasosalistest on esitanud apellatsioonikaebuse ning KrMS § 410 lg 2 kohaselt ei pöörata kohtuotsust täitmisele enne kohtuotsuse jõustumist ka teiste süüdistatavate suhtes.
4. Teie hinnangul seab KrMS § 410 lg 2 Teid ebavõrdsesse olukorda nende isikute suhtes, kes ei ole esitanud kohtuotsusele apellatsiooni ning kelle kohtotsus on peale apellatsioonitähataja möödumist jõustunud. Leiate, et KrMS § 410 lg 2 rikub Teie õigust olla võrdselt koheldud nende isikutega, kelle kohtotsus on jõustunud pärast apellatsiooni esitamise tähtaja möödumist.
5. Oma avalduses märgite, et Teie hinnangul on vale siduda Teie kohtotsuse jõustumine kolmandate isikute edasikaebustega, ka ei saa ning ei tohigi Teie arvates neid mõjutada loobuma

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

oma õigusest esitada apellatsiooni selleks, et Teie „pääseksite“ süüdimõistetule ettenähtud kinnipidamisrežiimile.

6. Leiate, et süüdimõistetut, kes on nõus talle määratud kohtuotsusega, suhtes peaks jõustuma kohtuotsus KrMS § 408 lg 2 järgi.

7. Palute, et lahendaksin Teie avalduse ja võtaksin seisukoha KrMS § 410 lg 2 põhiseaduspärasuse osas.

II Asjakohane õigusnorm

8. Kriminaalmenetluse seadustik (KrMS)

„§ 410. Kohtuotsuse ja -määruse täitmise lubatus

[...]

(2) Kui kohtuotsuse peale on esitatud apellatsioon või kassatsioon ainult ühe süüdistatava suhtes, ei pöörata kohtuotsust täitmisele enne kohtuotsuse jõustumist ka teiste süüdistatavate suhtes.“

III Õiguskantsleri seisukoht

9. Alljärgnevalt analüüsin, kas KrMS § 410 lõikes 2 sisalduv regulatsioon, mille kohaselt ei pöörata kohtuotsust täitmisele enne kohtuotsuse jõustumist ka teiste süüdistatavate suhtes, kui kohtuotsuse peale on esitatud apellatsioon, on kooskõlas PS § 12 lõikega 1.

10. Minu 31.05.2011 kirjas nr 6-1/110770/1102821 vastusena Teie eelmisele pöördumisele (vt punktid 7 ja 8) selgitasin Teile PS § 12 lõikes 1 sätestatud üldise võrdsuspõhiõiguse rikkumise tuvastamise põhimõtteid ning seetõttu puudub vajadus neid siinkohal üle korrata.

11. Esimeseks sammuks on tuvastada, kas isikute puhul, kelle suhtes jõustub kohtuotsus peale apellatsioonitähataja möödumist ja otsus pööratakse täitmisele ning isikute puhul, kelle kohtuotsuse täitmisele pööramine sõltub otsuse jõustumisest teiste süüdistatavate suhtes KrMS § 410 lg 2 tähenduses, võiks kõne alla tulla küsimus vajadusest kohelda neid võrdselt.

12. Selgitan järgnevalt KrMS § 410 lg 2 olemust. See säte kannab endas eelkõige ausa ja õiglase kohtumenetluse tagamise eesmärki. Nimelt tuleb arvestada, et ka juhul, kui kohtuotsuse peale on esitatud apellatsioon või kassatsioon ainult ühe süüdistatava suhtes, võib ringkonnakohus tulenevalt KrMS § 331 lg-st 3 ja Riigikohus tulenevalt KrMS § 352 lg-st 6¹ laiendada kriminaalasja lahendamise piire kõigile süüdistatavatele, sõltumata nende kohta kaebuse esitamisest, kui ilmneb materiaalõiguse ebaõige kohaldamine, millega on süüdistatava olukorda raskendatud, või kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine.²

13. See tähendab, et kõrgemas kohtuastmes on mitme süüdistatavaga kriminaalasjas võimalik muuta kohtuotsust isikule soodsamas suunas ka siis, kui ta ei ole ise edasikaebust (apellatsioon või

¹ Alates 01.09.2011 on sama norm seaduse muudatuste tulemusel sätestatud KrMS § 360² lõikes 3.

² Kui edasikaebus puudutab üksnes tsiviilhagi või lähenemiskeeldu, siis puudub kaebust läbivaataval kohtul võimalus hakata uuesti käsitlema isiku süüküsimust. Sellisel juhul tsiviilhagi või lähenemiskeeldu küsimuses asja madalamalseisvale kohtule arutamiseks tagasisaatmisel, saab süüditunnistamist ja karistamist vaidlustada üksnes teistmisi korras, mistõttu loetakse kohtuotsus süüküsimust puudutavas osas jõustunuks (RKKKo 14.04.2010, nr 3-1-1-3-10, p 41, RKKKo 06.08.2010, nr 3-1-1-59-10, p 10).

kassatsioon) esitanud. Sellises olukorras tagab KrMS § 410 lg 2, et süüdistatava suhtes ei oleks jõustunud ebaõige kohtulahend. Seda ka juhul, kui isik ise on tema suhtes teatud süüdimõistva kohtuotsusega nõus (nt on võimalik, et isik tunnistab teo toimepanemist, kuid sõltuvalt õiguslikust hinnangust faktilistele asjaoludele ei pruugi olla tegu kuriteoga). Arvestades karistusõiguslike sanktsioonide raskust ja süüditunnistamisega kaasnevaid muid piiranguid, oleks lubamatu, kui kohtusüsteem ei saaks veel jõustumata kohtulahendis sisalduvaid olulisi rikkumisi kõrvaldada.

14. Täiendavalt tuleb silmas pidada, et isikutele, kelle kriminaalasjad on ühendatud ühiseks menetluseks KrMS § 216 lg 1 alusel, peavad olema tagatud kõik võimalused ausaks ja õiglaseks kohtumenetluseks ning neid ei tohi kohelda halvemini võrreldes isikutega, kelle kriminaalasju menetletakse eraldi. Süüdistatava õigused ja kohustused jäävad samaks olenemata sellest, kas tema süütegu vaadatakse läbi eraldi või ühises menetluses koos teiste süüdistatavatega.

15. Ka Riigikohus on rõhutanud ühises menetluses kriminaalasja lahendamise rolli õiglase otsuse tegemisel: „Kriminaalkolleegium märgib, et KrMS § 216 lg-s 2 ja § 239 lg 2 p-s 3 sätestatud nõuete näol ei ole tegemist pelgalt formaalsete keeldudega, vaid kõnealused normid on suunatud ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte realiseerimisele. Nõudes sama teo toimepanemises süüdistatavate isikute kriminaalasja arutamist ühes menetluses, lähtuvad osutatud kriminaalmenetlusõiguse sätteid ühelt poolt arusaamast, et kuna kaassüüdistatavate puhul on õigusliku hindamise objekt - kuriteo tunnustega tegu - kokkulangev, siis tuleb nende süüdistusasja arutada viisil, mis tagab süüküsimuse lahendamise sama kohtukoosseisu poolt. [...] Kaassüüdistatavate teo arutamisel erinevate kohtute poolt erinevates menetlustes võib seega tekkida näiteks olukord, kus ühe jõustunud kohtuotsusega on tuvastatud tegu, mille süüdistatav pani toime koos teiste isikutega, aga hilisema kohtuotsusega leitakse nende teiste isikute suhtes, et sellist tegu toime pandud ei ole. Teisalt tuleb isikule, kelle tegudele hinnang antakse, tagada võimalus realiseerida Põhiseaduse § 24 lg-s 2 sätestatud õigus olla oma kohtuasja arutamise juures, esitada tõendeid ja väiteid kuriteosündmuse ja süü kohta ning Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooni (EIK) artiklis 6 (3 c) ja (3 d) sätestatud õigusi (vt Riigikohtu üldkogu 24. aprilli 2000. a otsus asjas nr 3-1-2-1-00, p 12). Kaassüüdistatava jaoks, kelle süüdistus on ülejäänud kriminaalasjast eraldatud, ei ole loetletud õiguste kasutamine täiel määral võimalik. [...]“³

16. Seega, kui teo ühises toimepanemises süüdistatavatest kasvõi ühe suhtes jätkub kriminaalmenetlus edasikaebemenetluses, siis tuleneb ka süütuse presumptsiooni põhimõttest (PS § 22 lg 1), et kohtuotsus ei tohiks jõustuda osade (otsusega nõusolevate) kaassüüdistatavate suhtes. Subjektiivne õigus olla mitte käsitatud kuriteos süüdiolavana ehk kurjategijana enne asjakohase kriminaalmenetluse lõppu ning süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist tuleneb igäihe õigusest aule ja heale nimele ning ausale õigusemõistmisele.⁴ Niikaua, kuni isiku süü ei ole lõplikult kindlaks tehtud jõustunud süüdimõistva kohtuotsusega, on olemas võimalus, et menetlus lõppeb riigipoolse eksimuse tunnistamisega, süütõendite puudumisel isiku vabastamisega või õigeksmõistmisega.⁵ Nii on KrMS § 410 lõikel 2 koosmõjus § 331 lõikega 3 ja § 352 lõikega 6 põhiseadusega kooskõlas olev eesmärk.

17. Isiku puhul, kes on ainuke süüdistatav kriminaalasjas ning ta ei ole esitanud apellatsioonkaebust ja kelle puhul kohtuotsus jõustub pärast apellatsioonitáhtaja möödumist KrMS § 408 lg 2 alusel, puudub selline võimalus uue ning soodsama kohtuotsuse tegemiseks kõrgema

³ RKKKo 14.04.2010, nr 3-1-1-189-09, p 14.

⁴ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn 2004, lk 389.

⁵ Samas.

astme kohtus nii-öelda korralises kohtumenetluses (erand on kitsastel alustel lubatav teistimismenetlus, kus vaadatakse läbi eelnevalt juba jõustunud kohtulahend).

18. Eelnevast järeldub, et vaadeldavad isikute grupid (vt p 11) on kriminaalmenetluses erinevates olukordades. **Minu hinnangul ei ole põhjendatud väita, et neid peaks kohtuotsuse jõustumise aja osas kohtlema võrdselt.**

19. Teie avaldusest nähtuvalt olete seisukohal, et eelnimetatud gruppide erinev kohtlemine seisneb sisuliselt selles, et ühel juhul viiakse isik jõustunud kohtuotsuse alusel vangistuse kandmiseks süüdimõistetu kinnipidamisrežiimile, teisel juhul sõltuvad kinnipeetud isiku (vahistatud süüdistatava) kinnipidamistingimused ja teisele režiimile üleviimine edasikaebemenetluse pikkusest.

20. Esmalt märgin, et KrMS § 410 lg 2 regulatsioon laieneb ka juhtudele, kus süüdistatav(ad) ei ole kohtumenetluse ajal vahi all või teda ei võeta vahi alla kohtuotsuse täitmise tagamiseks. Näiteks olukorras, kus ühele kaassüüdistatavale, kes ei soovi otsust apelleerida, mõistetakse rahaline karistus, siis ei pea ta seda tasuma enne, kui teiste süüdistatavate edasikaebemenetlused on läbitud ja kohtuotsus jõustunud. Leian, et KrMS § 410 lg 2 legitiimset eesmärki kirjeldavad eelnevalt kajastatud argumendid laienevad nii juhtudele, kus isik on vahi all kui ka juhtudele, kus vahistamise tõkendit kasutatud ei ole.

21. Teiseks osutan sellele, et **KrMS § 410 lg 2 ei reguleeri vahistatu ega vangistusega karistatud süüdimõistetu kinnipidamistingimusi.** Selle sätte reguleerimisala puudutab üksnes kohtuotsuse jõustumist. Vahistatu ja vangistusega karistatud süüdimõistetu kinnipidamistingimused tulenevad vangistusseaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku (nt KrMS § 143¹) normidest.

22. Nagu ma kirjeldasin Teile oma 31.05.2011 kirjas nr 6-1/110770/1102821, on vahistatu ja vangistusega karistatud süüdimõistetu erinev kinnipidamisrežiim tingitud kummalgi juhul vabaduse võtmise erinevast alusest ja eesmärgist. Kordamata siinkohal üle eelmises kirjas antud selgitusi, märgin, et enne süüküsimuse lõplikku lahendamist isiku (ka tema nõusoleku korral) karistuse täitmisele pööramise ja süüdimõistetu kinnipidamisrežiimile viimisega kaasneksid isikule järeلمid, mis oleksid vastuolus süütuse presumpsiiooniga, kuna vangistuse korraldus lähtub vangistuse eesmärgist suunata kinnipeetav õiguskuulekale käitumisele ja kaitsta õiguskorda (vangistusseaduse § 6 lg 1).

23. Süüdimõistva kohtuotsuse tegemise ja jõustumise vahelisel ajal võib isikult olla võetud vabadus, kui kohaldatakse tõkendina vahistamist. KrMS § 130 lg 2, mis näeb ette vahistamise üldised alused, sätestab, et kohus võib süüdistatava vahistada, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid. KrMS § 130 lg 4 alusel võib kohtu alla antud ja vabaduses viibiva süüdistatava vahistada, kui ta ei ole kohtu kutsel ilmunud ja võib kohtumenetlusest kõrvale hoiduda. KrMS § 130 lg 4¹ sisaldab alust vabaduses viibiva süüdistatava vahistamiseks, et tagada süüdimõistva kohtuotsusega mõistetud vangistuse täitmine.⁶ Samuti võib kohtueelses menetluses KrMS § 130 lg 2 alusel kohaldatud vahistamine jätkuda kohtumenetluse ajal kuni kohtuotsuse jõustumiseni, seda loomulikult juhul, kui jätkuvalt esinevad vahistamise alused. Arvestades vahistamisega kaasneva vabaduse võtmise intensiivsust näeb karistusseadustiku

⁶ Riigikohus on oma 30.04.2010 otsuse nr 3-1-1-31-10 punktis 23 selgitanud, et ainuüksi süüdlase karistamine vangistusega iseenesest vahistamiseks piisav alus ei ole. Lähtuvalt KrMS § 312 p-st 7 peab kohus tõkendi muutmisel vahistamiseks seda põhjendama, näidates need faktilised või süüdistatava isikust tulenevad asjaolud, mis olid aluseks järeldusele, et süüdistatav võib asuda kohtuotsuse täitmisest kõrvale hoiduma.

§ 68 lg 1 obligatoorsena ette kohustuse isiku süüdimõistmise korral arvestada eelvangistuses (vahi all) viibitud aeg karistusaja – nii vangistuse kui ka rahalise karistuse – hulka.

24. Tutvusin kohtute elektroonilise infosüsteemi KIS (ametkondlikuks kasutamiseks mõeldud piiratud juurdepääsuga osa) vahendusel ka Teie kriminaalasjas tehtud maakohtu otsusega, mille resolutsiooni p 8 kohaselt on kohus otsustanud jätta Teie suhtes juba varem valitud tõkendi vahistamine muutmata. Kuigi kohus ei ole konkreetsel juhul viidanud tõkendi kohaldamise õiguslikule alusele⁷, siis teoreetiliselt on võimalik, et kohtumenetluses, sh kohtuotsuse tegemise ja jõustumise vahelisel ajaperioodil võivad esineda asjaolud, mis tingivad vahistamise mitte üksnes kriminaalmenetlusest, sh kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise⁸, vaid ka (iseseisvalt või paralleelselt kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumisega) uute kuritegude toimepanemise ärahoidmiseks. Kuivõrd vahistamisega kaasnevad kinnipidamistingimused ei ole sätestatud käesolevas menetluses analüüsitava KrMS § 410 lõikes 2, puudub järgnevalt vajadus hinnata kohtuotsuse täitmise tagamiseks vahistatu kinnipidamise üksikute tingimuste sobivust, vajalikkust ja mõõdukust.

25. Eelnevast tulenevalt olen ma seisukohal, et vaatamata vahistatud süüdistatavale kaasnevatele piirangutele ja soovist alustada karistuse kandmist enne kaassüüdistatavate kaebuste läbivaatamist, ei ole KrMS § 410 lg 2 põhiseadusega vastuolus.

III Kokkuvõte

26. Tutvusin Teie avalduse, muu asjaomase info, kehtiva õiguse ja kohtupraktikaga ning leian, et KrMS § 410 lg 2 ei ole vastuolus põhiseadusega, eelkõige selle §-ga 12. Vahistamistingimuste osas jään oma 31.05.2011 kirjas nr 6-1/110770/1102821 (vt eelkõige viidatud kirja p 29) väljendatud seisukohtade juurde.

27. Lõpetan sellega Teie avalduse menetluse.

Lugupidamisega

Indrek Teder

Marje Allikmets; e-post: marje.allikmets@oiguskantsler.ee
Saale Laos 693 8447; e-post: saale.laos@oiguskantsler.ee

⁷ KrMS § 312 p 7 kohustab kohtuotsuse põhiosas esitatama tõkendi kohaldamise, muutmise või tühistamise motiivid ning § 306 lg 1 p 9 alusel peab kohtuotsuse tegemisel lahendab kohus m.h küsimuse, kas süüdimõistmise korral valida uus tõkend, jätta tõkend muutmata, tõkend muuta või tühistada.

⁸ Justiitsministeeriumis 2009. aastal läbiviidud uuringuaruandest nähtub, et „[M]enetlejate hinnangul on kohtueelse menetluse staadiumis toimunud vahistamiste puhul tegu peamiselt isikute võimaliku kuritegude jätkamise ohuga ning peamine vahistamise põhjus kohtumenetluses on seotud kõrvalehoidumisega kriminaalmenetlusest“. U. Klopets. „Vahistamiste analüüs“. Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond Tallinn, 2009. Lk 19. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=48334/Vahistamiste+anal%FC%FCs.pdf>.